

บทที่ ๑

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

✓ ในปัจจุบันปัญหาที่เกี่ยวกับเกษตรกรไทยในชนบทเป็นปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศแทบทุกด้าน ซึ่งปัญหาของเกษตรกรไทยนี้เป็นปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้เพราะเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ หรือกว่า ๘๐ % ของประชากรทั้งประเทศ มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ บางส่วนไม่มีที่ทำกินของตนเอง ต้องอาศัยหรือเช่าที่ดินของบุคคลอื่นประกอบอาชีพ หรือเข้าบุกรุกทำลายป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการทำลายป่าและทำลายแหล่งต้นน้ำลำธาร ปัญหาของการว่างงานในชนบท อันเนื่องมาจากการไม่มีที่ทำกิน การมีรายได้ไม่แน่นอน มีหนี้สินมาก เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ในชนบทเหล่านี้เป็นปัญหา ซึ่งกระทบกระเทือนต่อสังคมส่วนใหญ่อย่างมาก เช่น ทำให้เกิดการอพยพของเกษตรกรในชนบทเข้าสู่เมืองหลวงเพื่อหาอาชีพใหม่เลี้ยงครอบครัว จึงทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาการว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย นับวันจะเพิ่มมากขึ้นยากแก่การแก้ไข ทั้งนี้เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่ปลายเหตุ อันเนื่องจากปัญหาใหญ่ของเกษตรกรในชนบท

✓ นอกจากปัญหาทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในชนบท อันเป็นเหตุให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาแล้ว ก็ยังมีปัญหาทางสังคมโดยตรงของเกษตรกรที่สำคัญ คือ ปัญหาด้านการศึกษาของเกษตรกร ส่วนใหญ่มีมาตรฐานการศึกษาและ การรู้หนังสือต่ำ ขาดความรู้ความชำนาญในการประกอบอาชีพ การหลงอยู่ในความเชื่อและ ค่านิยมเก่า ๆ ที่

เป็นอุปสรรคในการพัฒนา และปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยไม่สมบูรณ์

✓ ปัญหาที่เกี่ยวกับเกษตรกรไทยในชนบทที่กล่าวมาแล้ว เป็นปัญหาสำคัญที่จะส่งผลไปยังการเมืองและความมั่นคงของประเทศ ซึ่งรัฐบาลทั้งในอดีตและปัจจุบันเห็นความสำคัญเร่งด่วนจะต้องดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรเหล่านี้ให้ดีขึ้น ด้วยการดำเนินโครงการเพื่อการพัฒนาและด้วยวิธีการเก่า ๆ ที่ได้ดำเนินการมาแล้ว เช่น โครงการพัฒนาชุมชน โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท และโครงการอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งจากประสบการณ์การดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาทั้งหลายในอดีตทำให้รัฐบาลในปัจจุบันเล็งเห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในชนบทด้วยโครงการใด ๆ ก็ตาม จะไม่สามารถสำเร็จผลตามความมุ่งหมายได้ หากเกษตรกรยังไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง รัฐบาลจึงได้พยายามหามาตรการในการแก้ไขโดยวางนโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร และโครงการจัดรูปที่ดินต่าง ๆ เพื่อให้เกษตรกรได้มีที่ดินของตนเองเป็นหลักแหล่ง และเกิดความมั่นใจ ในการดำรงชีวิตในงานอาชีพต่อไป ซึ่งโครงการปฏิรูปที่ดิน และโครงการจัดรูปที่ดินเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงสถาบันต่าง ๆ ของเกษตรกรในชนบทด้วย โดยให้บริการพร้อมทุกอย่างที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และส่งเสริมการพัฒนาตนเองให้ครบสมบูรณ์ในโครงการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนาชุมชนให้เกิดการพัฒนาในสถาบันชนบททุกสถาบันพร้อมกันไป ซึ่งจะเป็นแนวทางทำให้โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร และโครงการจัดรูปที่ดินดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเกษตรกรในชนบทได้ตรงจุดโดยเป็นการแก้ปัญหาที่สาเหตุอันแท้จริง

วิธีหนึ่งที่รัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงและพัฒนาชนบทให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ก็คือ การจัดสหกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการจัดรูปที่ดินหรือการปฏิรูปที่ดิน เพื่อการพัฒนาและจุดสนใจในการศึกษาค้นคว้าก็คือผู้ศึกษามีความสนใจ การใช้ การจัดรูปสหกรณ์ในการจัดรูปสหกรณ์

นิคม ซึ่งเป็นงานในโครงการของการส่งเสริมสหกรณ์ที่จะจัดสรรที่ดินเพื่อการเกษตร ให้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินของตนเอง ตามหลักและวิธีการสหกรณ์ โดยในระยะแรก งานสหกรณ์นิคมจะเป็นงานที่ปฏิบัติร่วมกันระหว่างสมาชิกสหกรณ์ที่ได้รับการคัดเลือกแล้วกับหน่วยงานของรัฐ ในระยะแรก รัฐจะเข้าช่วยเหลือปรับปรุง บำรุงที่ดิน จัดบริการสาธารณะ เช่น ถนน บ่อน้ำ โรงเรียน สถาบันอนามัย ตลาด วัด และการวางผังหมู่บ้าน จัดรูปแบบารุงที่ไร่นา ส่วนสมาชิกจะได้รับการอบรมให้เข้าใจในหลักและวิธีการสหกรณ์ รวมทั้งการอบรมเรื่องสิทธิหน้าที่ที่สมาชิกพึงปฏิบัติต่อกัน ต่อสมาคม สหกรณ์ และต่อรัฐ นอกจากนี้พนักงานสหกรณ์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะเป็นผู้ให้คำแนะนำ และส่งเสริมคณะกรรมการดำเนินงานสหกรณ์ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากสมาชิกสหกรณ์ ในการวางแผนและการบริหารสมาคมสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติงานตามแผนงานของสหกรณ์ที่ได้กำหนดไว้โดยสมบูรณ์ต่อไป

ในการพัฒนาชนบทในปัจจุบัน สหกรณ์เป็นการจัดองค์การที่มุ่งจะสร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่สมาชิก โดยอาศัยหลักการช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกัน และกันในการดำเนินงาน ฉะนั้น สหกรณ์จึงเป็นทั้งสถาบันทางเศรษฐกิจและสถาบันทางสังคม เพราะสหกรณ์มีได้มุ่งจะสร้างความมั่นคงทาง เศรษฐกิจให้แก่สมาชิกเท่านั้น แต่มุ่งจะสร้างความเป็นธรรมและความมั่นคงทางสังคมให้แก่สมาชิกด้วย

บทบาทของสหกรณ์นิคม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของสหกรณ์การเกษตรในการพัฒนาชนบท

ประคิษฐ์ มัชฌิมา. บทบาทของการเกษตร และสหกรณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบทไทย. (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน , ๒๕๑๘).

๑. เป็นสถาบันทางเศรษฐกิจ

— สถาบันเงินทุน การจัดหาเงินทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะปรากฏว่า สมาชิกสหกรณ์หรือเกษตรกรทั่วไปเป็นผู้ที่อดอยาก ขาดแคลน มีรายได้ไม่พอจ่าย มีหนี้สินมาก ทำให้ขาดแคลนทุนรอนในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผลเสียต่อการลงทุน ต่อการขยายการผลิต และต่อการเพิ่มผลผลิต ตลอดจนเป็นผลเสียต่ออาชีพและรายได้ด้วย เพราะปรากฏว่า เกษตรกรต้องไปกู้ยืมจากพ่อค้าและแหล่งเงินกู้อื่น ๆ ในอัตราดอกเบี้ยสูง และถูกพ่อค้าบังคับให้จำหน่ายสินค้าหรือผลิตผลในราคาต่ำอีกด้วย ชาวชนบทจึงอดอยาก ยากจน ไม่สามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้ ฉะนั้น รัฐบาลและผู้นำเกษตรกรในหลายประเทศจึงได้พยายามสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นในชนบท เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการประกอบอาชีพ และเพื่อแก้ปัญหานี้สิน ทำให้เกษตรกรกู้ยืมเงินไปลงทุนและดำเนินธุรกิจได้หลายอย่าง เช่น ใช้น้ำเกา ไถถอนที่ดิน ซื้อที่ดิน และสัตว์พาหนะ ใช้เป็นค่าจ้างแรงงาน ขยายและปรับปรุงการผลิต ตลอดจนสามารถนำไปใช้เพื่อการบริโภคภายในครอบครัวและสร้างสวัสดิการแก่ครอบครัวได้อีกด้วย เช่น การรักษาพยาบาล การปรับปรุงที่อยู่อาศัย การให้การศึกษาแก่บุตรหลาน เป็นต้น

นอกจากสหกรณ์จะช่วยจัดหาเงินทุนให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพแล้ว สหกรณ์ยังมีหน้าที่รับฝากเงินจากสมาชิกอีกด้วย เท่ากับว่าสหกรณ์เป็นสถาบันการเงินในท้องถิ่นนั่นเอง ซึ่งมีหน้าที่ทั้งให้กู้ยืมและรับฝากเงิน

— สถาบันการผลิต วัตถุประสงค์ของการจัดหาเงินทุนให้สมาชิกกู้ยืมก็เพื่อส่งเสริมการผลิต เช่น การผลิตข้าว ข้าวโพก ฯลฯ จึงอาจกล่าวได้ว่าสหกรณ์เป็นองค์การผลิตหรือสถาบันการผลิตที่สำคัญอย่างหนึ่ง

— สถาบันการตลาด หน้าที่ที่สำคัญยิ่งอีกอันหนึ่งของสหกรณ์การเกษตรก็คือ การรวบรวมสินค้าหรือผลิตผลของสมาชิกออกจำหน่ายให้ไ้ราคาดี เช่น

ชาวโศคและยาง เป็นต้น เพราะปรากฏว่า สมาชิกสหกรณ์หรือเกษตรกร มักจะได้รับความเดือดร้อนในการจำหน่ายสินค้าหรือผลิตผลเสมอ เพราะถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ฉะนั้น ทางออกที่ดีที่สุดก็คือขายผ่านให้สหกรณ์ หรือให้สหกรณ์เป็นผู้ดำเนินการตลาดเสียเอง ซึ่งทำให้จำหน่ายผลิตผลได้ราคาดี

— สถาบันธุรกิจ สหกรณ์การเกษตรทำหน้าที่เป็นสถาบันธุรกิจโดยสมบูรณ์ คือ ทำหน้าที่ทางด้านการเงิน การผลิต การจัดหาสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่าย การตลาด การแปรรูป การประกันราคาพืชผล ตลอดจนทำหน้าที่เป็นตัวแทนการค้าหรือศูนย์กลางการค้าในธุรกิจด้วย

— สถาบันบริการ คือ เป็นแหล่งกลางในการเผยแพร่ข่าวสารและการแลกเปลี่ยนความรู้ ทั้งด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านคหกรรมศาสตร์ ด้านอนามัย ด้านการวางแผนครอบครัว และด้านอื่น ๆ อีกด้วย

๒. สถาบันทางสังคม

— สถาบันพัฒนาและจัดสรรที่ดิน สหกรณ์การเกษตรเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญยิ่งในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนได้มีที่ทำกินและประกอบอาชีพ เพราะมีประชาชนจำนวนมากที่ไร้ที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ฉะนั้น สหกรณ์จึงได้ยื่นมือเข้ามาแก้ไขโดยจัดสรรที่ดินให้ประกอบอาชีพ เช่นการจัดตั้งสหกรณ์นิคม สหกรณ์การเช่าที่ดิน ซึ่งเท่ากับเป็นการสังคมสงเคราะห์อย่างหนึ่ง และขณะเดียวกันก็เป็นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชาติอีกทางหนึ่งด้วย

— สถาบันพัฒนาชนบท งานด้านพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาท้องถิ่น นับว่าเป็นงานหลักอย่างหนึ่งของสหกรณ์การเกษตร เพราะจุดหมายของการสหกรณ์ก็เพื่อสร้างความกินคืออยู่ที่ให้แก่สมาชิก โดยอาศัยวิธีการสหกรณ์ คือ การช่วยเหลือตัวเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนจึงได้เกิดมานานแล้วในประเทศไทยพร้อม ๆ กับกำเนิดของการสหกรณ์ สหกรณ์เป็นตัวจักรสำคัญในการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชนบท ทั้งการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาความคิด และทักษะในการดำรงชีวิตและการปกครองตามหลักประชาธิปไตยอีกด้วย

- สถาบันสังคม เป็นศูนย์กลางในการพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความรู้ในหมู่สมาชิก การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในค่านิยมเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และสังคมอีกด้วย

- สถาบันทางการศึกษา ให้ความรู้เรื่องการเกษตร การฝึกอบรมด้านวิชาการสหกรณ์ การฝึกอบรมกรรมการและเจ้าหน้าที่ การฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่น การให้การศึกษากับเรื่องสหกรณ์ในโรงเรียน

๓. สถาบันการปกครอง สหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจอย่างหนึ่งที่จัดตั้งและดำเนินการโดยสมาชิก ฉะนั้น สหกรณ์จึงเป็นองค์การที่บริหารและดำเนินการเอง ปกครองตนเองโดยอิสระ เป็นแบบฉบับที่ดีขององค์การปกครองในท้องถิ่น เพราะสหกรณ์บริหารและดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย เท่ากับเป็นบ่อเกิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั่นเอง ฉะนั้น จึงคงจะไม่เป็นการผิดเสียเลยที่จะกล่าวว่า สหกรณ์คือสถาบันการปกครองอย่างหนึ่ง

จุดสนใจสำคัญของการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษามีจุดประสงค์ที่จะพิสูจน์สัมมติฐานว่า การพัฒนาในรูปการจัดสหกรณ์นิคม จะเป็นการพัฒนาที่สามารถทำให้เกิดความเจริญ หรือการพัฒนาของชุมชนสหกรณ์ในทุกทางไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือการปกครองในชุมชนนั่นเอง การศึกษานี้มีความประสงค์จะใช้หลักทฤษฎีของการพัฒนาชุมชนและแนวความคิดของสหกรณ์ รวมกันเป็นกรอบในการวิเคราะห์การจรรูปสหกรณ์นิคมสังเคราะห์ว่าทำให้การพัฒนาในชุมชนสหกรณ์แห่งนี้เกิดขึ้นได้เพียงใดและอย่างไร

แนวความคิดและขอบเขตของการวิจัย

แนวความคิด (concept)

ในการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในรูปแบบการจัดสหกรณ์คัมศึกษาเฉพาะกรณี สหกรณ์คัมศึกษานี้มีแนวความคิดหลักที่ผู้ศึกษาคิดถือเป็นกรอบของการอ้างอิงอยู่ ๒ แนวความคิด คือ

๑. การพัฒนาชุมชน
๒. สหกรณ์

(๑) ความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน" ได้มีผู้ให้คำอธิบายไว้ด้วยกันหลายทัศนะ เช่น องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายว่า "การพัฒนาชุมชน เป็นกรรมวิธีซึ่งดำเนินไปด้วยการรวมกำลังของประชาชนกับเจ้าหน้าที่ทางรัฐบาล เพื่อที่จะปรับปรุงสภาพของ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของตน และเพื่อให้ประชาชนสามารถอุทิศตนเองเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่"

สุกิจ จุลละนันท์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนาชุมชนมีความหมาย ที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างความเจริญของชุมชนที่ยังล้าหลังในค่าน เศรษฐกิจ สังคม และระดมกำลังทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงสภาพความ

^๑ U.N. Department of Economic and Social Affairs. Community Development and National Department (New York : United Nation Publication , 1963).p. 4.

เป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น^๑

ในหนังสือคู่มือการพัฒนาชุมชนได้ให้ความหมายว่า "การพัฒนาชุมชนเป็น ขบวนการอันหนึ่ง ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการครองชีพของชุมชน ส่วนรวม ให้ดีขึ้นโดยความร่วมมือของประชาชนและถ้าเป็นไปได้ก็ให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มเอง แต่ถ่าการริเริ่มนี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เอง ก็ต้องใช้เทคนิคเพื่อปลุกใจและกระตุ้น ประชาชนในชุมชนให้เกิดการสนองตอบต่อการกระทำและความพยายามของขบวนการ นี้ การพัฒนาชุมชนคลุมถึงการทำให้ดีขึ้นทุกอย่าง รวมถึงการสร้างความสำเร็จให้ ท้องถิ่นทั้งสี่ทั้งปวง ไม่ว่ากิจกรรมเหล่านั้นรัฐบาลหรือเอกชนเป็นผู้ทำ"^๒

การพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า

"การพัฒนาชุมชน" เป็นวิธีการสร้างชุมชนให้เจริญโดยอาศัยกำลัง ความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลรวมกัน"^๓

^๑ สุกิจ จุลละนันท์. ทฤษฎีแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ ฉบับแก้ไข ครั้งที่ ๒ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๓.

^๒ สาย หุตะเจริญ และมุกดา พันธุ์มโกศล. คู่มือการพัฒนาชุมชน (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยสงเคราะห์ไทย, ๒๕๐๗,) หน้า ๕.

^๓ มหาดไทย, กระทรวง, พัฒนาชุมชน, กรม, แนวทางการพัฒนาชุมชน, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๐๘) หน้า ๑.

จากความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน" ตามทัศนะต่าง ๆ ที่ยกมา กล่าวไว้แล้วพอสรุปในสาระสำคัญ ได้ว่า

" การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งการปกครอง โดยยึดถือประชาชนเป็นหลัก คือให้ประชาชนใช้ความสามารถของตนเอง เป็นผู้ริเริ่มวางแผน เข้าร่วมดำเนินงาน ทำด้วยตนเอง โดยระดมทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จะแสวงได้ในชุมชนนั้นมา เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด รัฐบาลจะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุน การช่วยตนเองของประชาชนเมื่อเหลือความสามารถของประชาชนเท่านั้น"

หลักการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชน เป็นหลักการที่สร้างความเจริญให้แก่ชุมชน โดยมีประชาชนเป็นหลัก โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือเสมือนเป็นแบบฝึกหัดในการพัฒนาคน ให้ต้องใช้ความคิด ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ เพราะการได้ทำเช่นนั้น เป็นหนทางให้สมองของคนเกิดการพัฒนาได้ เพื่อที่จะให้การพัฒนาชุมชนเกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ควรยึดหลักการในการปฏิบัติเหล่านี้ควบคู่ไปด้วย คือ

๑. หลักการช่วยตนเอง คือ สนับสนุนให้ประชาชนได้มีการช่วยเหลือตนเอง การช่วยเหลือจากภายนอกก็ให้อยู่ในขอบเขตที่จะเป็นการช่วยให้เขาได้ช่วย

ตนเองได้เท่านั้น ไม่ควรช่วยทุกอย่าง เพื่อให้เขาช่วยตนเองได้จึงควรเริ่มจาก ภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ของประชาชน เริ่มจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ จากสิ่งง่าย ๆ ไปหา ยาก

๒. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เขาเป็นผู้ตัดสินใจทำงาน ลงมือทำงานตามที่เขาได้ตัดสินใจ ไปด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้ปฏิบัติตามความสนใจและความต้องการ ของเขา

๓. หลักประชาธิปไตยในการทำงานหรือดำเนินงาน ซึ่งหมายถึงว่า ใน การดำเนินการใด ๆ นั้น ทุกคนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน ไม่มีใครใหญ่กว่า ใครค้ำยยศถาวรค้ำกักคือ ยากค้ำมีจน หรือระดับการศึกษา แต่เป็นคนหนึ่งที่มีหนึ่ง เสียงในการลงคะแนนเสียง ทำหรือไม่ทำในกิจการของชุมชน

๔. หลักการใช้ประโยชน์จากผู้นำท้องถิ่น เพราะผู้นำท้องถิ่น เป็นบุคคล ในท้องถิ่นที่มีผู้เคารพนับถือไว้วางใจ หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจ ของประชาชนในชุมชน เขาจึงจะเป็นผู้ช่วยเหลืองานเผยแพร่ให้เกิดความนิยมพอใจ ประชาชนให้มาร่วมงานค้ำยอย่างมีประสิทธิภาพ และบางครั้งยังช่วยเป็นวิทยากรใน บางสาขาให้ค้ำย

๕. หลักความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเสมือน คล้ายคลึง หรือแตกต่างไป จากชุมชนอื่น สิ่งเหล่านี้ผู้มีหน้าที่พัฒนาจำต้องทราบและยึดถือ เพราะการไ้รู้และ ไ้เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี ยังจะช่วยให้ผู้พัฒนาสามารถไ้ประโยชน์จาก วัฒนธรรมนั้น ๆ ไ้ค้ำย

๖. หลักการประเมินผล ย่อมเป็นหลักการที่ดีของทุกโครงการหรือกิจกรรม ในการที่จะไ้มีการประเมินผลงาน ภายหลังจากที่ไ้ดำเนินงานไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ทั้งนี้เพื่อตรวจดูว่า โครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ได้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานอย่างไรบ้าง แล้วจะได้หาช่องทางแก้ไข ขอบกพร่องและหาวิธีการที่ดีกว่า เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายแห่งโครงการนั้นต่อไป

(๒) สหกรณ์

ในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้ให้ความหมายของ "สหกรณ์" ว่า "สหกรณ์" คือ คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้" ^๑

ประคิษฐ์ มัชฌิมา ให้ความหมายว่า "สหกรณ์ คือ องค์การธุรกิจแบบหนึ่งที่เกิดตั้งและดำเนินการโดยกลุ่มบุคคล ผู้มีความประสงค์อย่างเดียวกันในทางที่จะขจัดปัญหาความเดือดร้อนทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมในหมู่สมาชิก หรือดำเนินธุรกิจร่วมกันโดยถือความสมัครใจ หลักประชาธิปไตย หลักความยุติธรรม หลักการศึกษา และหลักการช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน" ^๒

สุรินทร์ ชลประเสริฐ ให้ความหมายว่า "สหกรณ์" หมายถึง "การทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดพลังแข็งแกร่งขึ้น ยิ่งร่วมมือกันไ้มาก ความแข็งแกร่งก็จะมีมากขึ้น โดยทำงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ค่ายความปรารถนาที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และไม่ใช้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว อาจกล่าวได้อย่างง่าย ๆ ว่า คือ การช่วย

^๑ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย. พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๑๑, (พระนคร , โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การชายและการซื้อแห่งประเทศไทย , ๒๕๑๓), หน้า ๒.

^๒ ประคิษฐ์ มัชฌิมา. บทบาทของการเกษตรและสหกรณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบทไทย (พระนคร , โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓.

เหลือกัน" ๑

โดยสรุปจากความหมายของ "สหกรณ์" จากที่ชนะต่าง ๆ ของผู้รูปร่างต้น "สหกรณ์" ก็คือ การที่กลุ่มบุคคลรวมกลุ่มกันเพื่อการทำงานร่วมกัน ในจุดประสงค์เดียวกันที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการขจัดความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจ สังคม ในหมู่สมาชิกเอง โดยถือความสมัครใจ หลักประชาธิปไตย และความยุติธรรมในกลุ่มและการดำเนินงานเป็นหลัก"

อุดมการณ์ของสหกรณ์

สหกรณ์มีอุดมการณ์สำคัญอยู่ ๖ ประการคือ

๑. การช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
๒. การอำนวยความสะดวกและให้บริการแก่สมาชิก
๓. การไม่แสวงหากำไร แต่พึงดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของสมาชิก

เป็นสำคัญ

๔. การไม่กีดกันบุคคลภายนอก เปิดรับสมาชิกโดยทั่วไปให้มีโอกาสสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้เท่าเทียมกัน

๕. การดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิออกเสียงได้เท่าเทียมกันคนละเพียงเสียงเดียว ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะถือหุ้นในสหกรณ์มากหรือน้อยเพียงใดก็ตาม

สุรินทร์ ชลประเสริฐ. หมู่บ้านสหกรณ์, สหกรณ์ประจำเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ๒๕๑๘, กรมส่งเสริมสหกรณ์ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การชายและการซื้อ แห่งประเทศไทย ๒๕๑๘. หน้า ๑๑.

๖. การส่งเสริมการศึกษา ให้การศึกษาอบรมแก่สมาชิก เพราะ สหกรณ์จะก้าวหน้าได้ย่อมขึ้นอยู่กับพื้นฐานการศึกษาของสมาชิกเป็นสำคัญ สหกรณ์จะให้การอบรมแก่สมาชิกไม่จำกัดเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับหลักและอุดมการณ์ทางสหกรณ์ เท่านั้น แต่มุ่งให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพและอื่น ๆ ที่จะปลูกฝังให้สมาชิกเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสังคมด้วย *

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาจากชุมชนสหกรณ์นิคมสันทราย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นสหกรณ์นิคมที่ได้ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกของสหกรณ์นิคมทั่วประเทศ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปกครองกิจการของสหกรณ์นิคมสันทรายแห่งนี้ว่า การจัดรูปแบบนิคมเป็นผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างไรในชุมชนบ้าง โดยศึกษาจากส่วนที่ประกอบเป็นโครงสร้างของสหกรณ์นิคม เพื่อดูความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนประกอบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมีบทบาทอย่างไรในการพัฒนาชุมชน

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

๑. เพื่อต้องการทราบถึงการจัดรูปองค์กรของสหกรณ์นิคมสันทราย
๒. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ภายในโครงสร้างของสหกรณ์นิคมว่ามีความสัมพันธ์กันเพียงใด และทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างไร

๓. เพื่อวิเคราะห์ดูว่า มีปัจจัยหรือสาเหตุใดอันเนื่องมาจากการจัดรูป สหกรณ์นิคมและการดำเนินงานของสหกรณ์นิคมที่เป็นผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนขึ้นในสหกรณ์นิคมแห่งนี้

๔. ต้องการชี้ให้เห็นว่า การจัดรูปสหกรณ์นิคมและการดำเนินงานที่ เหมาะสมอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนสหกรณ์แห่งนี้ ควรเป็นอย่างไร

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป
๒. เกิดความเข้าใจ สถานการณ์ อุปสรรค และปัญหาของ โครงสร้าง สหกรณ์นิคมแห่งนี้ เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคต่อไป
๓. เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกคณะกรรมการดำเนินงานสหกรณ์ เจ้าหน้าที่ ของรัฐ ในการบริหารงานของสหกรณ์ เพื่อพัฒนาให้เกิดความเจริญในชุมชนสหกรณ์ แห่งนี้และแห่งอื่น ๆ
๔. สามารถสรุปปัญหาของชุมชนสหกรณ์และ เสนอแนะแนวทางที่จะ เป็น ประโยชน์กับหน่วยงานของรัฐต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาชุมชนในรูปการจัดสหกรณ์นิคม ยังไม่เคยมีผู้ทำการ ศึกษาวิจัยในหัวข้อนี้โดยตรง แต่เคยมีการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เกิดขึ้นจากสหกรณ์ ซึ่งกองวิชาการและส่งเสริมการสหกรณ์ กรม ส่งเสริมสหกรณ์ ได้ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ศึกษาไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยศึกษาจากสหกรณ์การเกษตร เมืองฉะเชิงเทรา จำกัด การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

ประสงค์เพื่อที่จะทราบว่า สหกรณ์มีส่วนทำ ความเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจและสังคม มาสู่สมาชิกเพียงไร โดยมุ่งศึกษาจากพฤติกรรมและฐานะทาง เศรษฐกิจของผู้ที่เป็น สมาชิกสหกรณ์การ เกษตร เมืองฉะเชิงเทรา เปรียบเทียบกับผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกใน ท้องที่เดียวกัน โดยวิธีการสัมภาษณ์ ซึ่งมีผลสรุปของการวิจัยดังนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ก. ฐานะทางเศรษฐกิจ เมื่อเปรียบเทียบในระยะเวลาเดียวกัน ทั้งอดีตและปัจจุบัน หลักทรัพย์โดยเฉลี่ยของสมาชิกสหกรณ์มีจำนวนสูงกว่าผู้ที่มิได้เป็น สมาชิก และ รายได้รวมก็มีจำนวนสูงกว่า ซึ่งในปัจจุบันสมาชิกสหกรณ์มีรายได้เฉลี่ย ต่อครอบครัวประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาทต่อปี ส่วนผู้ที่มิใช่สมาชิกมีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัว ประมาณ ๒๑,๐๐๐ บาทต่อปี ไม่มีความแตกต่างกัน โดยมีนัยสำคัญในเรื่องการออม และการลงทุนในการประกอบอาชีพ แต่ในเรื่องครอบครัว การเครติค สมาชิกสหกรณ์ มีความต้องการเงินกู้เพิ่มเติม มีจำนวนสูงกว่าที่ไม่เป็นสมาชิก ร้อยละ ๓๗

ข. ความสามารถและนิสัยในการผลิต ผู้ที่เป็นสมาชิกสหกรณ์มีที่ดิน เป็นของตนเอง มีจำนวนสูงกว่าผู้ที่มิได้เป็นสมาชิก ถึงร้อยละ ๓๑ และมีการเช่าที่ดิน เพิ่มขึ้นสูงกว่า วิธีการปรับปรุงที่ดินและการ ใช้อยู่วิทยาศาสตร์ไม่มีความแตกต่างกัน สมาชิกสหกรณ์ประสบปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำน้อยกว่าผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก การใช้ แรงงานในครอบครัวและการจ้างแรงงานไม่มีความแตกต่างกัน เช่นเกี่ยวกับการไม่ ค่อยนิยมหรือสนใจที่ปลูกพืชหมุนเวียน ตามวิทยาการแผนใหม่ สมาชิกสหกรณ์มีความรู้ ความสนใจในการใช้ยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืชมากกว่า ความสนใจในการ เลี้ยงสัตว์

สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, พัฒนาแห่งชาติ, กระทรวง, กองวิชาการและส่งเสริมการสหกรณ์, ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เกิดขึ้นจากสหกรณ์ ศึกษาจากสหกรณ์การเกษตร เมืองฉะเชิงเทรา จำกัด, (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. ๒๕๑๑).

ไม่แตกต่างกัน ส่วนในเรื่องเครื่องทุนแรงนั้น จำนวนสมาชิกสหกรณ์ผู้รู้จักเครื่องทุนแรงและเคยใช้มีมากกว่าผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกถึงร้อยละ ๓๖ และจำนวนที่รู้จักวางแผนในการผลิตล่วงหน้าก็มีมากกว่า แต่ก็มักจะเป็นการวางแผนไว้ในระยะสั้นเหมือนกัน

ค. การจำหน่าย ในค่านการขายผลิตผล ปรากฏว่า ช่องทางในการจำหน่ายผลิตผล คือ ข้าว ผัก ผลไม้ หมู และไก่ ของสมาชิกสหกรณ์และผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก ไม่มีความแตกต่างกัน คือ มีผู้มารับถึงที่ แล่นำไปขายต่อเป็นส่วนใหญ่ ในการกำหนดราคาข้าวและไก่นั้น สมาชิกสหกรณ์และผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกส่วนใหญ่มักจะคิดตามราคาขึ้นลงจากตลาดกรุงเทพฯ หรือราคาจากตลาดใกล้เคียง ส่วนผักผลไม้ ส่วนใหญ่ผู้ขายเป็นผู้กำหนดราคาเอง ไม่มีความแตกต่างในเรื่องนี้สำคัญสำหรับในเรื่องลักษณะการแข่งขันกันนั้น ส่วนใหญ่สมาชิกและผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกจะมีลูกค้ามากกว่า ๓ รายขึ้นไป และไม่มีการค้าผูกขาดในท้องถิ่นนั้น จึงไม่มีความแตกต่างในลักษณะการแข่งขันในการจำหน่าย ส่วนเรื่องความคิดในการแก้ไขเมื่อถูกพ่อค้าคนกลางลดราคานั้น สมาชิกสหกรณ์มีวิธีการแก้ไขมากกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกคือ ผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกใช้วิธีการเก็บผลผลิตไว้รอราคาเพื่อให้ราคาดี โดยแบ่งขายเป็นบางส่วน และขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล ส่วนสมาชิกสหกรณ์ได้เพิ่มวิธีรวมกันขึ้นเป็นกลุ่มหรือสมาคมและให้ซื้อเรือควย ทั้งนี้ นอกเหนือไปจากการขอความช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกทำไม่ได้อยู่แล้ว

จึงกล่าวได้ว่า สหกรณ์ได้นำความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจมาสู่สมาชิกอย่างน่าพอใจ การที่สมาชิกสหกรณ์ได้มีโอกาสกู้เงินโดยเสียดอกเบี้ยถูกกว่าอัตราตลาดประกอบด้วย การได้รับคำแนะนำควบคุมดูแลเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินกู้ในการประกอบอาชีพ ได้ช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกดีขึ้น อย่างเป็นที่น่าสังเกตและดีกว่าผู้ที่ไม่ใช่สมาชิก อย่างไรก็ตาม สมาชิกสหกรณ์ยังมีอุปสรรคในการประกอบอาชีพที่สำคัญอยู่บางประการ คือ อัตราค่าเช่าสูงมาก จำนวนเงินกู้ไม่เพียงพอ และความไม่แน่นอนหรือความตกต่ำของการจำหน่ายและราคาพืชผลที่ผลิตได้ ซึ่งยังขาดมาตรการอื่นใดผลที่จะแก้ไขจากทางส่วนกลางหรือในท้องถิ่นเอง

๒. ความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม

ก. พฤติกรรมทั่วไป ทักษะคติและค่านิยมในการดำรงชีวิต และอุดมการณ์ทางการเมือง ปรากฏว่า ในส่วนใหญ่แล้ว ทั้งสมาชิกสหกรณ์และผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก มีพฤติกรรม ทักษะคติ และอุดมการณ์ใกล้เคียงกันมาก คงมีความแตกต่างแต่ในเรื่องการดำรงตำแหน่งในกลุ่ม การเดินทางออกนอกเขต ความคิดที่จะลงทุนหรือปรับปรุงขยายการประกอบอาชีพ และการเชื่อในความขยันขันแข็งมากกว่าโชคชะตา ซึ่งสมาชิกสหกรณ์ที่คิดดังกล่าวมีจำนวนสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิก

ข. ทักษะคติต่อสหกรณ์ ปรากฏว่า ทั้งสมาชิกสหกรณ์และผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกต่างก็เห็นประโยชน์ของสหกรณ์ด้วยกัน โดยเฉพาะสมาชิกสหกรณ์ประมาณ ๒ ใน ๓ มีความพอใจในบริการที่ได้รับอยู่ แต่การเห็นประโยชน์นั้นแทบทั้งหมดเกิดจากการหวังผลได้ทางเศรษฐกิจเป็นใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการได้กู้เงินโดยเสียคอกเบี้ยถูก สมาชิกสหกรณ์ถึง ๒ ใน ๓ จะลาออกจากสมาชิก หากไม่มีบริการเงินกู้ โดยเห็นว่า ไม่มีประโยชน์ที่จะเป็นสมาชิกอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตาม ในสภาพที่เป็นอยู่นี้ สหกรณ์ยังได้รับความจงรักภักดีจากสมาชิกในระดับสูงอยู่ สมาชิกสหกรณ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสหกรณ์มากกว่าผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องหน้าที่และฐานะขององค์การ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่เข้าใจซาบซึ้งในหลักการและหน้าที่ของสหกรณ์ในระดับที่น่าพอใจ และยังมีถึงร้อยละ ๑๘ ที่คิดว่าสหกรณ์เป็นของรัฐบาล ซึ่งเป็นข้อที่น่าสังเกต เพราะสหกรณ์รูปนี้มีกิจกรรมต่าง ๆ ติดต่อกับสมาชิกมากกว่าสหกรณ์รูปอื่น ๆ หลายรูป อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่มองเห็นความแตกต่างระหว่างสหกรณ์กับธุรกิจเอกชนและเห็นว่าสหกรณ์คงเป็นองค์การถาวร

สมาชิกสหกรณ์มีความสัมพันธ์และให้ความร่วมมือกับสมาชิกด้วยกันพอสมควร สมาชิกสหกรณ์ประมาณ ๒ ใน ๓ มีความรู้สึกที่จะช่วยเหลือเพื่อนสมาชิก โดยการเป็นผู้ค้าประกันสมาชิกด้วยกัน สมาชิก ๓ ใน ๔ เห็นว่าไม่อาจตั้งสหกรณ์ขึ้นเองได้ เหตุที่ส่วนใหญ่ยกขึ้นอ้างว่าเป็นเพราะขาดเงินทุนมากกว่าขาดความร่วมมือและความรู้

ความสามารถหรือขาดหลักประกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่สมาชิกถึง ร้อยละ ๘๕ เห็นว่า พนักงานผู้ควบคุมสหกรณ์เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสหกรณ์จนขาดไม่ได้แล้ว ย่อมแสดงว่า ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและสมาชิกด้วยกันยังมีไม่เพียงพอสำหรับความสัมพันธ์กับพนักงานสหกรณ์นั้น แม้สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่จะตอบว่า พนักงานดังกล่าวมีฐานะเป็นที่ปรึกษาของสมาชิกก็ตาม แต่การที่สมาชิกถึง ๒ ใน ๓ เห็นว่าลักษณะที่ดีของพนักงานสหกรณ์ก็คือการให้ความเป็นกันเองและไม่ถือเนื้อถือตัวนั้น ชวนให้คิดว่า สมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่จะยังมีความรู้สึกต่อพนักงานสหกรณ์ใน ฐานะเหนือกว่าตนอยู่บ้าง

จากการศึกษาคังกล่าว ไม่พบว่าสมาชิกสหกรณ์มีความกีดานโลกทัศน์และ รสนิยมโดยทั่วไป แตกต่างจากผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกจนเป็นที่น่าสังเกต จึงกล่าวได้ว่า บทบาทของสหกรณ์ในการเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมาสู่สมาชิกสหกรณ์ตลอด ระยะเวลาที่ตั้งสหกรณ์มาเป็นเวลา ๘ ปี นับว่าอยู่ในขอบเขตจำกัด คือเฉพาะใน ด้านทัศนคติและพฤติกรรมที่มีต่อการสหกรณ์ เพื่อนสมาชิก และต่อการดำรงชีวิต ของตนเองบางประการ ทั้งที่ว่าจะเนื่องจากสหกรณ์ยังไม่สามารถให้ความเข้าใจ ในหลักการ และการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับสหกรณ์แก่สมาชิกเพียงพอ ทำให้สมาชิก สหกรณ์ยัง เล็ง เห็นแต่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าผลประโยชน์ทางสังคม อันน่าจะมีสาเหตุมาจากกำลังเจ้าหน้าที่และปริมาณของกิจกรรมกับสมาชิกยังไม่ เพียงพอเป็นส่วนสำคัญ จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม เฉพาะบาง เรื่องและยังไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ทัศนคติและพฤติกรรมบางประการ ของสมาชิกสหกรณ์และในเรื่องทั่วไปนับว่ามีลักษณะอำนวยต่อการที่สหกรณ์จะทำการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมมาสู่สมาชิกสหกรณ์ได้อีกมากในอนาคต.